

СУТЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ РАЦІОНАЛЬНИХ РОЗМІРІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

**А.О. Харенко, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва**

У зв'язку з особливостями виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки перевага концентрації виробництва проявляється лише до певної межі. Отже, розміри господарств мають бути оптимальними, тобто сприяти найефективнішому використанню трудових ресурсів, земельних угідь і засобів виробництва, а отже і забезпечувати найнижчу собівартість одиниці продукції.

Під оптимальним, на думку Г.Г. Котова та Н.А. Попова, слід розуміти такий розмір сільськогосподарського підприємства, який забезпечує за інших рівних умов кращий результат виробничої діяльності.

Вперше висунув ідею визначення оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств і запропонував використовувати мінімум собівартості як критерій оптимальних розмірів відомий російський економіст О.В. Чаянов. Ця концепція викликала наукову дискусію. Багато економістів дотримуються даного підходу і до нині. Проте, на нашу думку, собівартість продукції не є основним показником господарської діяльності підприємств, оскільки вона не відображає впливу всіх факторів на одержані результати.

Розмір виробництва характеризується обсягом виробленої продукції, розмір виробництва для товарних цілей – обсягом виробленої товарної продукції. Тому величина сільськогосподарського підприємства в умовах ринкових відносин відображається найбільш точно кількістю товарної продукції, а з урахуванням її якості та структури – вартістю товарної продукції. Розмір підприємства з низьким рівнем товарності може добре відображатися кількістю виробленої валової продукції. Оскільки основна мета підприємства – досягнення максимуму прибутку, тому доцільно використовувати прибуток як критерій раціонального розміру сільськогосподарських підприємств.

В умовах ринкової економіки, важливим фактором більш ефективного використання сільськогосподарських земель є збільшення земельної площі господарств (до раціональних розмірів). У свою чергу ріст до певного рівня продукції з одиниці площі збільшує суму прибутку, що дає підприємству можливість виділяти додаткові ресурси на оренду земель і тим самим сприяє подальшому укрупненню площі земель підприємства.

Розміри підприємств, на думку В.Я. Месель-Веселяка, які виробляють продукцію рослинництва, залежать від двох факторів: раціонального використання технічних засобів і транспорту. Щодо спеціалізованих на виробництві продукції тваринництва підприємств, то при визначенні раціонального їх розміру слід врахувати раціональний розмір ферми і відповідно до цього визначати площі землекористування.

Виділяють такі переваги сільськогосподарських підприємств з раціональними розмірами порівняно з великими і малими, з якими ми погоджуємося: 1) стійкість і стабільне виробництво в умовах конкуренції та диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію і продукцію промисловості, якої потребують аграрні підприємства; 2) більша пристосованість до попиту ринку на різні види продукції; 3) в господарствах інтенсивного типу є можливість залучити інвесторів.

На нашу думку, як і багатьох вітчизняних вчених, оскільки земля у сільському господарстві є головним засобом виробництва, то в потенційному аспекті (а не за результатами виробництва) вона має бути основним чинником визначення оптимальних розмірів господарства. При цьому враховують родючість ґрунту, кліматичні умови, місце знаходження земельної ділянки, її відстань від садиби, виробничу спеціалізацію господарства.

Розміри сільськогосподарського підприємства за земельною площею визначаються сукупністю великої кількості чинників, часто різноспрямованої дії, а саме: виробничий напрям і спеціалізація, рівень інтенсивності, технічна оснащеність і всебічна механізація всіх процесів праці, особливості технології виробництва основних видів продукції, характер транспортних і технічних

засобів зв'язку, стан дорожнього господарства, конфігурація, рельєф і склад земельних угідь, контурність і меліоративний стан земельних ділянок, водозабезпеченість, розміщення населених пунктів по території господарства, зручності управління господарством і деякі інші. Одні з цих чинників діють у бік зменшення розмірів господарства за земельною площею, інші – у бік збільшення.

До першої групи чинників належать:

а) підвищення рівня механізації на основі впровадження більш досконалої сільськогосподарської техніки, необхідної для ефективного використання великих земельних масивів, ферм і т. ін.;

б) будівництво насиченої мережі внутрішньогосподарських і міжгосподарських упорядкованих доріг, підвищення забезпеченості транспортними засобами, а також удосконалення технічних засобів зв'язку;

в) створення замість існуючих сіл та інших дрібних населених пунктів великих і упорядкованих селищ міського типу, в яких концентруватиметься більша частина працівників сільськогосподарського підприємства;

г) підвищення загальноосвітнього і культурного рівня, професійної спеціалізації всіх працівників, кваліфікації керівників і спеціалістів.

До другої групи чинників, що зумовлюють доцільність зменшення розмірів землекористування, слід віднести такі заходи:

а) інтенсифікація виробництва, введення в посіви просапних культур і збільшенню щільності поголів'я худоби і птиці, впровадження новітніх систем землеробства і тваринництва;

б) трансформація земель, поліпшення малопродуктивних сіножатей, пасовищ і продуктивніше використання наявних в господарстві земельних угідь за рахунок зрошування, меліорації тощо.

При визначенні оптимальних розмірів господарства слід вичерпно враховувати конкретні умови, численні й суперечливі фактори, що впливають на його розміри. Деякі з них не обліковуються статистичною звітністю або обліковуються не повною мірою. Наприклад, складно облікувати такі чинники,

як керованість господарства, розміщення населених пунктів і можливості їх зселення, можливості культурно-побутового обслуговування населення та ін. Проте необхідно враховувати і зважувати, по можливості, всі чинники.

Укрупнення сільськогосподарських підприємств відбувається різними шляхами: за рахунок введення в обробіток нових земель, підвищення інтенсивності сільського господарства, удосконалення механізму оренди або всіма шляхами одночасно.

Проблема оптимальних розмірів господарств зводиться, по суті, до вирішення наступних питань:

а) чи достатня земельна площа сільськогосподарського підприємства за розміром і складом угідь для високопродуктивного використання сучасної техніки та організації тваринництва у великих масштабах;

б) чи не дуже великі розміри господарства внаслідок неодноразових укрупнень, чи можливо у зв'язку з цим управляти господарством з дотриманням передбачених статутом демократичних норм, чи відповідають розміри, що склалися, вимогам раціонального використання сучасної техніки і науково обґрунтованої організації підприємства;

в) чи достатні раціональні розміри внутрішньогосподарських підрозділів і що слід зробити для того, щоб довести їх до оптимуму.

Укрупнення господарства є виправданим у виробничому відношенні, якщо воно дозволяє:

а) розширити площу ріллі до великих суцільних масивів, які необхідні для високопродуктивного використання сучасної техніки;

б) поліпшити природні кормові угіддя, завдяки чому зміцнити кормову базу, без чого неможливе створення товарного тваринництва;

в) покращити забезпеченість господарства доступними природними водоймами і привести все землекористування за розміром і конфігурацією до стану, який найкращими чином відповідає вимогам експлуатації меліоративних систем;

г) поліпшити забезпеченість робочою силою, матеріальними засобами й

одержати істотну економію за рахунок загальногосподарських і управлінських витрат.

Якщо укрупнення не задовольняє цим вимогам, воно з виробничо-економічного боку є невиправданим.